

ክፍል ሁለት

- ትዝታ ዘ መንግሥቱ ለማ -

የግልጽ ሰብሳቢ

መንግሥት ለማ

የቴአትር ድርሰታቸው የመገናኛ ሽፋን (ራባቸው የባለት)
ባደረጉት የግልጽ ሰብሳቢ የግልጽ ሰብሳቢ ሰብሳቢ ሰብሳቢ

የወዳጆቻቸው ትውስታ

ወደር የለሹ የሞራል ጀግና

/ አቶ ሀብተአብ ባይሩ ለአርታኢው እንዳጫወቱት/

"ከመንግስቱ ለማ ጋር ለመጀመሪያ ጊዜ የተዋወቀው ከተቤ ትምህርት ቤት ነው። እኔ ከአሥመራ የመጣሁት በ1938 ዓ.ም ሲሆን መጀመሪያ የገባሁት አቃቂ ት/ቤት ነበር። በኋላ የዓመቱን ፈተና አለፍኩና ከተቤ ስገባ ከመንግሥቱ ጋር ተገናኝተን ተዋወቅን። ዘመኑ 1939 መሆኑ ነው። እኛ 12ኛ ክፍል ስንደርስ /አስራ ሁለት ፎርም ነው የሚባለው የዚያን ጊዜ/ ለከፍተኛ ትምህርት ወጣቶችን ወደ ውጭ አገር መላክ ተጀመረ። ከታች ክፍል ጀምሮ አብረን ከመጣው ተማሪዎች መካከል አሥራ ሁለተኛ ስንደርስ የቀረነው ሰባት ብቻ ነበርን። መንግስቱ ለማ፣ በላይ ዐባይ፣ ዮሐንስ መኮንን፣ አሰፋ ወ/ጊዮርጊስ፣ ከበደ ወ/ጊዮርጊስ፣ አብርሃም ደመናና እኔ ራሴ ስንሆን እኛ ሰባታችን የቅርብ ጓደኝነት ለመመሥረት ቻልን።

"ነፃነታችን ከተመለሰ በኋላ የለንደንን 'ማትሪኩሌሽን' ፈተና ለመቀበል አስፈላጊውን ዝግጅት ያደረግነው የመጀመሪያዎቹ ተማሪዎች እኛ ሰባታችን ነበርን። እንደ አጋጣሚ ሆኖ ግን የለንደን ማትሪኩሌሽን ፈተና በብሪቲሽ ኤምባሲ አማካይነት መጥቶልን ከተፈተነው ተማሪዎች መካከል የማለፍ ዕድል ያጋጠመን መንግሥቱ ለማና እኔ ነበርን።

"ታዲያ መንግሥቱና እኔ ፈተናውን እንዳለፍን ወደ ብሪቲሽ ካውንስል ተጠርተን 'ለናንተ ለሁለታችሁ ስኮላርሽፕ እንሰጣችሁዋለን' ተብሎ ሲነገረን እኛ ደግሞ በበኩላችን 'የናንተን ስኮላርሽፕ እንፈልግም፣ እኛ ንጉሠ ነገሥታችን ይልኩናል' በማለት በልጅ አዕምሮም ቢሆን በኩራት መልሰናል። ይህ የሆነው ግን ያለምክንያት አልነበረም። በዚያን ወቅት እንግሊዝን ከኤርትራ ለማስወጣት ጠንካራ የፖለቲካ ትግል ተይዞ ስለነበርና እንቅስቃሴውንም ከሚመሩት መካከል አንዱ ወንድሜ ተደላ ባይሩ እንደመሆኑ የፖለቲካው ነገር እኔን

* አቶ ሀብተአብ ባይሩ የባለቅኔው የረጅም ጊዜያት የቅርብ ጓደኛ ሲሆኑ በአሁኑ ወቅት በኢትዮጵያ ጥናት ተቋም ይሰራሉ። /አርታ/

ተጠናውቶኝ ስለነበር ነው። እዚህ አዲስ አበባም ውስጥ ቢሆን በእንግሊዝ ላይ የነበረው ጥላቻ ቀላል አልነበረም። ምክንያቱም እንግሊዝ በፋሽስት ኢጣሊያ እግር እንደተተካች የቅኝ ገዢነት ዓይኗን በመላ ኢትዮጵያ ላይ ጣል ጣል ማድረግ ጀምራ ስለነበር ይህ ሁኔታ በህዝቡ ዘንድ ጥርጣሬንና የሻከረ ስሜትን መፍጠሩ አልቀረም። እናም በሁላችንም ዘንድ ጥላቻ አላድሮ ነበር ለማለት ይቻላል። በተለይ ተማሪዎች ከእንግሊዝ ጋር ተደርጎ የነበረውን የ1936 ዓ.ም የውል ስምምነት በሚገባ ያውቁት ስለነበር የተቃዋሚነቱም መንፈስ በተለይ በኑርሱ አካባቢ ጠንክሮ ያለ ነበር።

"እንግሊዝ ከዚያ በኋላ ነው ከመንግሥቱ ጋር እየተግባባን የመጣነው። ሁለታችንም እጅግ የጋለ የሀገር ፍቅር ነበረን- በማንኛውም ደረጃ። የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴንም መሪነት ያላንዳች ማመንታትና ጥርጣሬ በሙሉ ልብና በፍፁም ታማኝነት ተቀብለንዋል። በዚያ ላይ ንጉሠ ነገሥቱ የኮተቤንና የተፈሪ መኮንንን ት/ቤቶች ልክ እንደግል ት/ቤቶቻቸው በተለየ ዓይን ስለሚያዩዋቸውና ተማሪዎቹንም ጠዋት ማታ ስለሚንከባከቡዋቸው በወጣቶቹ ዘንድ ልዩ ፍቅርና ድጋፍ አስገኝተዋል ለማለት ይቻላል በቀን በቀን ወደ ት/ቤቱ እየመጡ ክፍል ገብተው በመቀመጥ የትምህርት አሰጣጡን ሁኔታ ይከታተሉ ነበር። ከዚያም ሌላ በትልቅ መኪና ብርቱካንና ፍራፍሬ አስጭነው በማምጣት እንዲታደሉን ያደርጉ ስለ ነበር ለርሳቸው የነበረን ድጋፍ እጅግ የላቀ ነበር። ያን ጊዜ እኛም ንጉሣችንን ከማክበርና ከማፍቀር በቀር ስለፖለቲካ ምንም የምናስበውና የምናውቀውም አልነበረንም። የመደብ ትንተና፣ ማርክሲዝም፣ ምንትስ የሚባል ነገር አናውቅም።

"እገና በዓልና በዓመቱ መጨረሻ ት/ቤቶች ለክረምት የሚዘገቡት ጊዜ ሲቃረብ ሁሉም ተማሪ ከየሁለተኛ ደረጃ ት/ቤቶች/ ከመነን፣ ከዊንጌትና ከተፈሪ መኮንን፣ ወዘተ.../ በገዛ ልዑል ቤተመንግሥት/ የዛሬው አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ/ ተሰብስበን የሹራብና የብስኩት ስጦታ እንቀበል ነበር። ያላንዳች ልዩነት።

"ቀደም ሲል እንደጠቀምኩት በ1940 ለከፍተኛ ትምህርት ወደ እንግሊዝ አገር ሄድን። መቼም እኛ ኢትዮጵያውያን ስለራሳችንና ስለአገራችን ያለን ግምት ከፍተኛ ነው። ብሔረተኝነታችን በዕውነቱ አንዳንድ ጊዜ ወደ ትምክህተኝነትም ደረጃ ይሄዳል ብል የተሣሳትኩ አይመስለኝም። በመሆኑም እንግሊዝ አገር ሲባል ሣር በጭራሽ የማይበቅልበት፣ በበረዶ የተሸፈነ፣ ሌሊትና ቀን ብርዱ የማይቻል መስሎ ነበር የሚታየን። በዚህ ሣቢያ መንግሥቱ ታላቅ ወንድሙን ካፖርት ወይም ወፍራም ሹራብ እንዲገዛለት ቢጠይቀው አቅሙ

እንደማይችል የገለፀለት መሆኑ ትዝ ይለኛል። ለማንኛውም መንግሥት ጥሩ አልብሶን፣ ተሽሞንመንን ወደ እንግሊዝ አገር ተጓዝን።

"እንግሊዝ እንደደረሰን 'ሬጀንት ስትሪት ፖሊቴክኒክ' የሚባል ት/ቤት ገባን። በኋላ 'የለንደን ስኩል ኦቭ ኢኮኖሚክስ' ተማሪዎች ሆንን። ለንደን በተማሪነት ባላለፍናቸው ዓመታት መንግሥቱ አማርኛ ያስተምረኝ ነበር። እኔ ከአስመራ እንደመምጣቴ የአማርኛ ቋንቋ ችግር ያለብኝ በመሆኑ በኢትዮጵያ ያልተማርኩትን መንግስቱ በውጪ አገር አስተማረኝ።

"የለንደን ቆይታችን አብቅቶ ሁላችንም ወደ አገራችን ከተመለስን በኋላ በላይ ዐባይና እኔ ወጣት ቢሮክራቶች ለመሆን እምብዛም ጊዜ አልወሰድብንም። መንግሥቱ ግን በተራማጅ አስተሳሰብና አክራሪ አቋሙ የተነሣ ለየት ያለ ሰው ነበር። ለምሳሌ አንድ ቀን ስልክ ደወለና ከበላይ ጋር ምሣ ጋበዘን። "ወለላው እስቲ አብረን ምሣ እንብላ" አለ። ጓደኞቹን 'ወለላው' ነበር የሚለን እስከ ሞቱ ድረስ። ዛሬ እጅግ ውድ የሚባለውና ማንም የማይደፍረው 'ካስቴሊ' ሆቴል ያን ጊዜ ዋጋውም ቀለል ያለ ስለነበር እዚያ ሂደን ምሣችንን እየበላን ሣለ መንግሥቱ ሊያማክረን የፈለገውን ጉዳይ አነሣና 'አቶ መኮንን ሀብተወልድ' ጦርተውኝ የሀገር ፍቅር ማህበርን እንደፈለግህ እንድታዝቡት፣ የፈለግኸውን እንድታሳይበት እንስጥህ። በተጨማሪም አንድ ትልቅ አፖርትመንት፣ አንድ መኪናና ወፍራም ደመወዝ እንመድብልህ ብለው ፕሮፖዛል አቀረቡልኝ። ምን ይመሰላችሁዋል? አለን።

"በዚያን ጊዜ ከውጭ አገር የተመለሰውም ሆነ እዚሁ አገር ውስጥ ያለው የመንግሥት ሰራተኛ ሁሉ የከተማ ቦታ እየተመራ፣ ቤት እየሰራ፣ መኪና እየገዛ፣ ስልጣን እያገኘ በኑሮው ሽቅብ ለመውጣት የሚሯሯጉበት ጊዜ ሆኖ ሣለ መንግስቱ የተገላበጠሽ እቤቱ ቁጭ ብሎ፣ ሳይወጣ ሳይወርድ የቀረበለትን ወርቃማ ዕድል ለመቀበል አንዳችም ፍላጎትና መስገብገብ አላሳየም። እንዲያውም 'ምን ላድርግ?' በማለት እኛን ጓደኞቹን ምክር ጠየቀን። መኮንን ሀብተወልድ በወቅቱ በጣም የሚፈሩ ባለሥልጣን ቢሆኑም መንግሥቱ ግን ለንደን እያለን

* በንጉሡ ጊዜ ተሰሚነት ያላቸው ኃይለኛ ባለሥልጣን የነበሩና በሚኒስትርነት ማዕረግ በተለያዩ ቦታዎች እየተመደቡ የሠሩ ናቸው። አቶ መኮንን ይበልጥ የሚታወቁት የሀገር ፍቅር ቴያትር ማህበርን በማቋቋማቸው ሲሆን የጠቅላይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀወልድ ወንድም መሆናቸውም አይዘጋም። /አርታ/

ጀምሮ ወደ 'ራዲካል ፖለቲከስ' ጭልጥ ብሎ ገብቶ ስለነበርና ለፊውዳሉ መዋቅር ሥልጣንና ለማቴሪያል ጥቅም እምብዛም ግድ ስላልነበረው የባለሥልጣኑን ፕሮፖዛል ከቁም ነገር አልጣፈውም። መንግሥቱ ማርክሲዝምን በደንብ አንብቧል። ስለዚህ የአቶ መኮንንን ፕሮፖዛል የማይቀበለው ከመሆኑ ሌላ ፍላጎታቸው የፕሮፖጋንዳና የፖለቲካ መጠቀሚያ መሣሪያ ሊያደርጉት እንጂ ነፃነት ሊሰጡት እንዳልሆነ፣ የራሱንም ሆነ የሌሎችን ቲያትሮች ለማሳየት እንደማይፈቅዱለት የተገነዘበ መሆኑን ገለፀልን። በዚያን ወቅት የመንግሥቱ ደመወዝ ትንሽ ነበር። መኪናም አልነበረውም። ግን ለሚኒስትሩ እጅግ የሚያማልል ፕሮፖዛል አልተንበረከም፤ በዕምነቱና በመርሁ ፀና እንጂ። መንግስቱ ለማ በዕውነቱ ጀግና ምሁር ነበር ብዬ ለመመስከር ቅንጣት አላመነታም። የመንግስቱ የሞራል ጥንካሬና ምሁራዊ ድፍረቱ ወደር የለሽና ለሁላችንም አርአያነት የነበረው ነው። ይህ፣ በመሆኑም እስከ ሚኒስትርነት ደረጃ ለመድረስ ሲችል ተጨቁኖ ለመኖር ተገዷል።

"መንግስቱ የሚጠላው ቅጥፈት፣ ማጭበርበር፣ ዕምነት ማጉደል ነበር። እሱ የሚጠላው ሁለት ዓይነት ህሊና ያለውን ሰው ነው። በአንድ በኩል እየቀጠፈ በሌላ በኩል ደግሞ 'እኔኮ ተራማጅ ነኝ' የሚል ዓይነት ሰው በፍፁም የመንግሥቱ ጓደኛ ሊሆን አይችልም። ኃይለኛው ሽሙጡና ሰድቡ ነበር የሚደርሰው። በዚህም ምክንያት ከብዙ ሰዎች ጋር ፍቅር አልነበረውም፤ ይጣላል። ብዙዎች አይወዱትም ። ግን የክፋት አልነበረም ። ውሸት ስለማይወድ ብቻ ነው። መንግስቱ አደገኛ ወዳጅ ነበር። የእሱን ወዳጅነት ለማግኘት ከተፈለገ ቁልፉ ሀቀኛ መሆን ብቻ ነው። በመሆኑም በአኗኗሩ መብላጭለጭ የማይወድና የቅንጦት ዕቃም የማይማርከው ሰው ነበር። ለምሳሌ በ1950ዎቹ ጓደኞቹ በማርቸዲስ ሲፈሱ እርሱ የሚሄደው በላምብሬታ ነው ።

"መንግስቱ ለማ በሳል ምሁርና የተራቀቀ ባለቅኔ ነበር ብዬ ለመመስከር እደፍራለሁ ። በርግጥ ችሎታና ዕውቀቱ በግጥም ብቻ የተወሰነ አልነበረም ። ጎበዝ ቲያትር ደራሲነቱም መዘንጋት የለበትም። በተለይ ስለቲያትር ከተነሳ በኔ በኩል ስገመግመው የመንግስቱ ተወካዮች 'ቲያትር አብ አይዲያስ' የሚባሉት አይነት ናቸው። ይህም የነበርናርድ ሾውን መስመር ተከትሎ የሚሄድ ነው። 'ቲያትር አብ አይዲያስ' ሲባል አንድ ቲያትር የሚያነሳቸው ጥልቅ ሀሳቦች በህዝብ ዘንድ እንዲሰርፁና ህዝብንም ለማስተማር እንደሚጠቅሙ አድርጎ በማቅረብ ላይ የሚያተኩር ሲሆን የህዝብን ፍላጎትና ስሜት የሚያንፀባርቁም ናቸው። የመንግስቱ ቲያትሮች ታዲያ በዚህ ፈርጅ ሊመደቡ ይችላሉ።

"መንግሥቱ ግልፅና ጥርት ያለ አስተሳሰብ የነበረው ሰው ነው። ለምሳሌ እኔ ለስምንት ዓመታት ያህል በደርግ እስር ቤት ታስራ በነበረ ጊዜ አቶ ተፈሪ ብዙአየሁ። ከሚባል የፊልም ባለሙያ ጋር እንተዋወቃለን። አቶ ተፈሪ ለሰባት ዓመታት የሲኒማቶግራፊ ሙያ በሞስኮ ያጠና ሰው ነበር። ታዲያ እጁ ተይዞ ወደ አራተኛ ክፍለጦር በእስረኛነት ከገባ በኋላ አንድ ቀን ስንጨዋወት 'ይገርምዎታል' ከሞት ያዳኝ አቶ መንግሥቱ ለማ ናቸው' አለኝ። 'እንዴት?' አልኩት። 'እኔ የሰናይ ልኬ ዘመድ ነኝ። እና ሰናይ ልኬ ፓርቲያችን ውስጥ ግባ እያለ ይወተውተኝ ነበር። እኔ ግን የአቶ መንግሥቱን ወዳጅነት አትርፌ ስለነበርና በጣም ስለተቀራረብን ወደሣቸው ሂጄ 'የትኛው ፓርቲ ልግባ?' ብዬ ስጠይቃቸው፣ 'አትቀልድ፣ ተጠንቀቅ፣ ሥልጣን በጁንታ እጅ ነው ያለው። 'ፍሪደም' ሲሉ እንዳያሳስቡህ። ከገባህ 'ሰደድ' ውስጥ ግባ አሉኝ።' በማለት ያወጋኝ የማይረሳኝ ከመሆኑ ሌላ የመንግሥቱን የአስተሳሰብ ግልፅነትና ጥራት የሚያሳይ አንድ ማስረጃ ሆኖ አግኝቼዋለሁ።

"የመንግሥቱ ብዕር ገና ከጠዋቱ አንስቶ ኃይለኛ ነበር። ታዲያ ምን ያደርጋል የህዝብን ፍቅርና አክብሮት ቢያተርፍለትም በህይወት በነበረ ጊዜ ከየባለሥልጣናቱ ሲያጋጨውና እንዲጫኑትም ሰብብ ሆኖት ኖሯል። በርግጥ ሥነ ፅሁፋዊ ሥራዎቹ ለአንዳንድ ለውጦችም መንግሥቱ ሆነዋል። ከዚህ አኳያ 'ሙግት' የተሰኘው ግጥም በቤተ መንግሥት አካባቢ የፈጠረውን ሁኔታ ለምሳሌ መጥቀስ ይገባል። እንዴት ነው እንግዲህ ለንደን ተማሪዎች እያለን ኢትዮጵያ እንደሌሎች አገሮች ወደፊት እንድትራመድ ከፈለግን በመጀመሪያ የአውሮፓን ሥልጣኔ እንዳለ በመገልበጥ ሁሉንም ነገር መቀበልና ፍፁም እንደፈረንጅ መሆን አለብን የሚል አስተሳሰብ በአብዛኞቻችን ዘንድ ሥር ሰድዶ ነበር። መንግሥቱ ግን ይህንን አዝማሚያና አመለካከት አጥብቆ ስለሚቃወም 'ለመሆኑ አንተ የሞዛርትና የቤቶቭን ሙዚቃዎች ይገቡሃል?' እያልን ዘወትር እንቀልድበት ነበር።

"ታዲያ ይህ አነጋገርና አስተሳሰባችን ከሰለቸው በኋላ መንግስቱ 'ሙግት' የተባለውን ግጥሙን ፃፈ። ግጥሙን በእጁ ከፃፈ በኋላ ለሚስቱ

* ተፈሪ ብዙአየሁ ማለፊያ የኪነጥበብ ሰው የነበረ ሲሆን በ1968 የአቶ መንግስቱን "ባለካና ባለጥጥ የተሰኘ ተወኔት አዘጋጅቶ ተጫኔ የሚባለውን ባህሪ ራሱ አሳምሮ ተጫውቶታል። ይህ ከያኔ ከሀገሪቱ ተሰዶ ነዋሪነቱ በሰንደን የነበረ ሲሆን በ1988-ከዚህ ዓለም በሞት ተለይቷል። /አርታ/

ሲልቪያ ፖንክረስት ይሰጣታል። እሷ ደግሞ ከሊጄ አድርጋ New times & Ethiopia News የተባለው ጋዜጣዊ ላይ ታወጣለች። ያኔ መንግሥቱም ሆነ እኛ ያላሰብነው ነገር ተፈጠረ። ለካሰ ጋዜጣው አገር ቤት እየደረሰ ንጉሠ ነገሥቱ ሳይቀሩ ያነቡት ኖሯል። እና 'ሙግት' በንጉሡ ላይ ተነጣጥሮ የተፃፈ መስፈቻው ቅሬታን አስከተለ። ያ ግጥም እኛን ዳደኞቹን ለመወረሩ የፃፈው መሆኑ ቀርቶ በወቅቱ ኢትዮጵያ እንደጃፓን ለመሆን ትሞክሮ ስለነበረና የእነ ብላቴን ጌታ ሀሩይ ወልደ ሥላሴ ፖሊሲም ከንጉሡ አንስቶ በቤት መንግሥት አካባቢ የሚለበሰው ሳይቀር 'ሞርኒንግ ኮት' /ባለጭራ ኮት/ እንዲሆን እያደረገ ስለነበር የግጥሙ ይዘት በንጉሡ፣ በመሣፍንቱና በመኳንንቱ ላይ እንደተሠነዘረ አሽሙራዊ ትችት ተቆጠረ። እና የኋላ ኋላ በወሬ እንደሰማሁት በዕንቁጣጣሽና በሌሎች የህዝብ በዓላት በቤተ መንግሥቱ የሀበሻ ልብስ መልበስ የተጀመረው በ 'ሙግት' የተነሣ ነው ይባላል።

"የመንግሥቱ ክህሎትና ችሎታ ሰፊ ነበር። በሥነ ፅሁፍ ብቻ የሚወሰን አልነበረም። የሚያስገርም የእጅ ሥራ ዕውቀትና ልምድ ነበረው። ለምሳሌ ቆዳ በመቆራረጥ የገንዘብ ቦርሣውን የሚሰራውና ጨርቅ ቆራርጦ ጃኬቱን የሚሰፋው ራሱ ነበር። ከዚህም ሌላ እጅግ በጣም የሚያስደንቀኝ የሥዕል ተሰጥኦ ነው። ጎበዝ ሰዓሊ መሆኑን አስታውሳለሁ። ለምሳሌ ወዳጆቹ ቁጭ ብለው ሲጨዋው እርሱ እዚያው ሥዕል ይሰራቸው እንደነበር ምንጊዜም የማልረሣው ነው።

"መንግሥቱ በህይወቱ ፍፃሜ አካባቢ በጣም ብቸኛ ሆኖ ነበር። በርግጥ ቀን ቀን የኒቨርሲቲ ሲያስተምር ይውላል። ከዚያ ውጪ ግን ከሰው መቀላቀልና አብሮ መሆንን እየተወ ነበር። አኗኗሩም ወደመናኝና ወደ ብህትውና የሚያደላ ዓይነት ሆኖ ነበር። ለምሳሌ እንዴ ለረጅም ጊዜ ጠፋብኝና 'ይሄ ሰው ምን ሆኖ ይሆን?' በማለት ልጠይቀው ወደ ቤቱ ሄድኩ። እዚያ ስደርስ ያጋጠመኝ ትርዒት ያልጠበቅሁትና የሚያስገርም ነበር። መኖሪያ ቤቱ ትልቅ የዱሮ ቪላ ሲሆን ግቢም አለው። በዚያን ጊዜ ታዲያ ግቢው የሰው ቁመት የሚውጥ ሣርና ስንበሌጥ በቅሎበት ከቶም አናውን የቀረ እንጂ ሰው የሚኖርበት ቦታ አይመስልም ነበር። ደነገጥሁ። ገብቼ ተቆጣሁት። እሱም 'አንተ ሰው ደግሞ ልትረብሽኝ መጣህ?' በማለት በኃይለቃል መለሰልኝ። እኔ ግን የቀን ሰራተኞች ቀጥራ ስንበሌጡን እንዲያጭዱ አደረግሁኝ።

"ስለመንግሥቱ ለማ አንዳንድ ሰዎች አንድ በጣም የተሣሣተ አመለካከት አላቸው፤ ወግ-አጥቂና ትምክህተኛ ይመስላቸዋል። ግን አልነበረም። እንዲያውም መንግሥቱ ግልባጩን ነበር። ተራማጅና

ሊበራል ሰው ነበር። ዘረኝነት የሚባል ነገር በተለይ ሲያልፍም አይነካው በአስተሳሰቡ ከጊዜ የቀደመ፣ መንግሥቱ የዛሬና የገን ሰው ነበር። እርግጥ ለባህል መጠበቅ አጥብቆ ይቆረቆራል። ይህንን አሳስቶ የመተርጎም ነገር ይመስለኛል ያንን አመለካከት የፈጠረው።

"ለማጠቃለል ያህል ስለመንግሥቱ ለማ ባነሣሁና ትዝ ባለኝ ቁጥር የማልረሣውንና የሚያስደንቀኝን አንድ ባህርይውን ለማስታወስ እሻለሁ። ይኸውም ኩሩነቱ ነበር። ምናልባት አባቱ በአንድ ፊት ጎንደሬ ስለነበሩ ያ እየሣበው ሊሆን ይችላል። ብቻ ቁንን ነበር። ሌላው ቀርቶ ምግቡን ሲመገብ ሳይቀር እየተጀነ ነበር። እንጀራውን ቆርሶ እስኪጎርስ እንኳን ቢያንስ ከአሥርና አሥራ አምስት ሴኮንድ በላይ ይወስድበት ነበር።

ሰኔ 7 ቀን 1988

የመንግስቱ ለማ ትዝታዎቹ - በእንግሊዝና በኢትዮጵያ*
-ሪቻርድ ፓንክረስት

በምድረ እንግሊዝ

ኢትዮጵያ ከፋሽስት ኢጣልያ መጻፍ በ1933-ነፃ ከወጣች በኋላ ለከፍተኛ ትምህርት ወደ ብሪታንያ ከተጓዙት የመጀመሪያዎቹ ኢትዮጵያውያን ወጣቶች መካከል አንዱ መንግስቱ ለማ ነበር። መንግሥቱ ለንደን፣ እንደደረሰ የለንደን ስኩል ኦፍ ኢኮኖሚክስ ተማሪ ለመሆን የሚያበቃውን ቅድመ ዝግጅት ለማድረግ ራጅንት ስትሪት ፖሊቴክኒክ እየተባለ በሚጠራ ት/ቤት ተመዘገበ። እኔም በወቅቱ የት/ቤቱ ተማሪ ስለነበርኩ እዚያው ተዋውቀን ለአርባ ዓመታት ያህል የዘለቀው ወዳጅነታችን ተመሠረተ።

መንግስቱ ለንደን በነበረባቸው ዓመታት በብዛት ያነብ ነበር። ንባቡ ግን በመምህራኑ በሚታዘዙለት የትምህርት መፅሐፍት /ቴክስት-ቡክ/ ብቻ የሚወሰን ሳይሆን የፖለቲካል ሣይንስና የፈጠራ ሥነ-ፅሁፍንም የሚጨምር ነበር። መንግሥቱ በተለይ በክላሲክ ማርክሣዊ ፅሁፎች ንባብ ውስጥ በአያሌው ሰምጦ ነበር። ለምሳሌ ያህል "Imperialism the Highest Stage of Capitalism" እና "The State and Revolution" የተሰኙትን ሁለት መፅሐፎች በጥሞና ሲያጠናቸው እንደነበርና ማስታወሻዎችንም በጥንቃቄ ይይዝ እንደነበር የማስታወሰው ነው።

በርግጥ የመንግሥቱ ንባብ በዚህም ብቻ የሚወሰን አልነበረም። የሩሲያን ዋና ዋና የልቦለድ ደራሲያንና ፀሐፊያነትውኔት ዘመን አይሸራ ሥራዎች በከፍተኛ ፍቅር አብዝቶ ያነብ ነበር። በዚሁ መሠረት የጎሳልን፣ የደስቶቶቭስኪን፣ የቶልስቶይን፣ የቼኾቭን፣ የጎርኪንና የሌሎችንም ሥራዎች ሙጥጥ ያደረጋቸው በአጭር ጊዜ ውስጥ ነው። በእርሱ ዘመን የነበረው የኢትዮጵያ ህብረተሰብ ከጥንቱ የሩሲያ ህብረተሰብ ጋር የሚመሳሰልባቸው ጉዳዮች እንደነበሩ መፅሐፍቱ ቁልጭ አድርገው እንደሚያሳዩ ለመገንዘብ ጊዜ አልወሰደበትም። በህይወቱ ወደኋላ አካባቢ ሶቪየት ህብረትን የጎበኘ ሲሆን በአስራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመንና እስከ ሃያኛው መባቻ ድረስ

* የፕሮፌሰር ፓንክረስት ኦርጅናል ፅሁፍ የተዘጋጀው በእንግሊዝኛ ቋንቋ ሲሆን ትርጉም በአርታኢው ነው።

የተፈጠረውን የሩሲያ ሥነ-ፅሁፍ ወደ አማርኛ መተርጎም እጅግ አስፈላጊ ስለመሆኑ አዘውትሮ ሲናገር እሰማው ነበር።

ወደ ምዕራቡ ዓለም መለስ ስንል መንግሥቱ የጀርጅ በርናርድ ሾውን ተውኔቶች በስሜትና በተመስጦ ማንበብ ያስደስተው ነበር። በተለይ ለሾው ድርሰቶች በሚሰነዝራቸው ማህበራዊ ሂሳቦች የተነሣ ከፍተኛ ግምት የሚሰጣቸው ሲሆን የጉልሰወርዚንና የጄ.ቪ. ፕሪስሊንም ተውኔቶች አጣጥሞና አዘውትሮ ያነብ እንደነበር ትዝታ ይለኛል። እንዲያውም የኋላ ኋላ ከፕሪስሊ ሥራዎች አንደኛውን /ጠያቂ/ ወደ አማርኛ ተርጉሞታል። መንግሥቱ ደጋግሞ ከሚወረውራቸው አስተያየቶች መካከል አንዱ፣ በአዲስ አበባ የሚገኘው የብሪቲሽ ካውንስል የእንግሊዝ ተዋንያንን በየጊዜው ወደአገራችን እያመጣ የሺክስፒርን ሥራዎች /በተለይም ተደጋግሞ የታየውን "የቦጋ ሌሊት ራዕይ"ን/ ብቻ እንዲያሳዩ ከማድረግ በተጨማሪ የአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ-ዘመን የብሪቲሽ ድራማዎችን፣ በይበልጥ ደግሞ የበርናርድ ሾውን ሥራዎች ከኢትዮጵያ ህዝብ ጋር ለማስተዋወቅ ጥረት ማድረግ ይገባዋል የሚል እንደነበር አስታውሳለሁ።

ለንደን ተማሪዎች በነበርን ጊዜ በጣም ያስገርመን የነበረው አንድ ጉዳይ መንግሥቱ ስለኢትዮጵያ ባህል አስፈላጊነትና ጠቃሚነት የነበረው ግንዛቤ ነው። እንግሊዝ አገር መኖር እንደጀመረ ብዙም ሳይቆይ ከእናቱ ከሲልቪያ ፓንክረስት ጋር ተዋወቀና ጥብቅ ወዳጅነት መሠረተ። ከዚያ በኋላ ስለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ትምህርት ትወፊታዊ ሥርዓት በስፋት ይነግራቸው ጀመር። በወቅቱ ስለጉዳዩ በምዕራብ አገሮች ዘንድ የሚታወቀው በጣም በጥቂቱ ነበር። መንግሥቱ በተለይ ራሱ ስለተማረባቸው የቅኔ ትምህርት ቤቶች ብዙ የሚያውቅ በመሆኑ በዚህ ረገድ የነበረው ዕውቀትና ኢንፎርሜሽን ሰፊ ነበር። እናቱ ታዲያ በየጊዜው ከመንግሥቱ የሚያገኙትን መረጃ በሚገባ እየመዘገቡ በማስታወሻ ይይዙ ስለነበር በስተኋላ ላይ Ethiopia A Cultural History /የኢትዮጵያ ባህላዊ ታሪክ/ የተባለውን መፅሐፋቸውን በ1947* ሲያሳትሙ ስለቅኔ ትምህርት ቤቶች ባህሪና አሰራር የሚገልፅ አንድ ሙሉ ምዕራፍ ሰጥተውታል። እንደእውነቱ ከሆነ ይህ ምዕራፍ የመንግስቱ የመጀመሪያ የታተመ ሥራው ነው ሊባል ይችላል።

* የዓመቶች አቆጣጠር በሙሉ በኢትዮጵያ አቆጣጠር ነው። (አርታ)

ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያ ባህል በሚገባ እንዲጠበቅ ለማድረግ ጥረት ማድረግ እንደጀመረ ትዝ ይለኛል። ለምሳሌ ወደ ጎልማሣነት የዕድሜ ክልል ከገባ በኋላ የአለቃ ለማ ኃይሉን ትዝታና ቅኔዎቻቸውን እንዲሁም የመጽሐፍ ቅዱስን የኢትዮጵያ ባህላዊ ትርጓሜ በቴፕ ቀርቦ በማዘጋጀት በመፅሐፍ ቅፅ /መጽሐፈ ትዝታ ዘለአለቃ ለማ/ አሳትሞታል። እኔ የኢትዮጵያ ጥናት ተቋም ዳይሬክተር ሆኜ ሳለሁ "Qene Collection" በሚል ርዕስ በስቴንሰል የምትባዛ አንዲት አነስተኛ እትም ማውጣት ጀምረን ነበር። የሀሳቡ አፍላቂና ጠንሳሽ መንግስቱ ነበር። በዚያች ትንሽ እትም ውስጥ በርካታ ግጥሞችን አትመናል።

እንግሊዝ አገር እያለን ስለመንግሥቱ በአጭር ጊዜ ውስጥ የተረዳው አንድ ሌላ ችሎታው ለየት ያለና አዝናኝ የሆነ ታሪክ የማውጋት ችሎት ያለው መሆኑን ነበር። በተለይ እኔ በህይወቴ ሙሉ እንደርሱ ያለ ብልህ ተራኪ አላጋጠመኝም ለማለት እደፍራለሁ። መንግሥቱ ይህንን ክህሎቱን የወረሰው ከአባቱ ከአለቃ ለማ ኃይሉ እንደሆነ አያጠራጥርም። ለምሳሌ አንዳንድ ታሪኮች /ተረቶችን/ ከሰላሣ ዓመታት ላላነሰ ጊዜ እየደጋገመ ሲተርካቸው ሰምቻለሁ። ይሁን እንጂ በጭራሽ ስልችተውኝ አያውቁም። በሰማሁዋቸው ቁጥር ትኩስና አዲስ ናቸው። በርግጥ ታሪኮቹን በሚያወጋ ጊዜ አንዳንድ ቃላቶችን ዘወርወርና ለወጥወጥ ያደርግ ነበር። ፈገግታውንና የፊቱን ቅርፅም እንዲሁ። ወይ ነደ! ከመሞቱ በፊት ተረቶቹን እያጫወተ እያለ በፊልም ተቀርቦ ቢሆን ምንኛ መልካም ነበር።

መንግስቱ በእንግሊዝ አገር መኖሩ በህይወቴ ውስጥ ጠቃሚ ከሚባሉ ጉዳዮች አንዱና ዋነኛው ነው። በዚያን ጊዜ ብሪታኒያ ውስጥ ይማሩ የነበሩ ኢትዮጵያውያን በዓመት ውስጥ ብዙ ጊዜ በየሰበብ አስባቡ በአንድ ላይ ይሰባሰቡ ነበር። በተለይም በገናና በፋሲካ በዓላት የማይቀር ነበር። እኔም አብዛኛውን ጊዜ አብራያቸው ስለምሆን ስለሁኔታው እናቴ በሚያዘጋጁት "New Times and Ethiopia News" በሚለው ጋዜጣቸው ላይ እዘግብ ነበር። ታዲያ ከነዚህ የተማሪዎቹ ስብሰባዎች በአንደኛው ላይ መንግሥቱ አጠር ያለ የቲያትር ፅሑፍ አዘጋጅቶ እንዲያቀርብ ይጠየቃል። በኔ እምነት የመንግስቱ የቲያትር ችሎታና ተሰጥኦ የኋላ ኋላ ጎልቶ ሊወጣና ሊዳብርም የቻለው ከዚህ ጊዜ የሙከራ ስራ በመነሳት ነው። ያቺ የመጀመሪያ ቲያትራዊ ፅሁፍ የምታወራው በልምድና በጥናታዊ አስተሳሰብ በተሸበበ አንድ ኢትዮጵያዊ ካህንና በአንድ አውሮፓዊ ፈላስፋ መካከል ስለሚካሄድ ክርክር ሲሆን የክርክራቸው ጭብጥ መሬት ጠፍጣፋ ናት ወይስ ክብቺ ትዞራለች አትዞርም ከሚለው ላይ ያተኮረ ነበር። መጠጥ ፉት

እየተባለ ክርክሩ በመልካም መንፈስና በወዳጅነት ስሜት ከቀጠለ በኋላ በፅሁፉ የመጨረሻ ትዕይንት ላይ ሁለቱ ተከራካሪዎች በስካር ተዳክመው ፍፁም ነፍሳቸውን ይስቱና ሰካሩ በጣም ጠንቀባቸው ስለነበረ ጠረጴዛው ስር ፍንችር እያሉ ይወድቃሉ። የአበሻው ቄስ በወደቁበት ሆነው ድምፃቸውን ከፍ በማድረግ "ልክ ነህ ወዳጅ! ዕውነትም መሬት ትዞራለችላ!" በማለት ይመሰክራሉ።

መንግስቱ "ፍፁማዊ" /Perfectionist/ ነበር ለማለት ይቻላል። በመሆኑም የፅሁፍ ሥራዎቹ ወደ አደባባይ ከመውጣታቸው በፊት ደግሞ ደጋግሞ ያርማቸውና መልሶ መላልሶ ይፅፋቸው ነበር። ወደ ኋላ አካባቢ ገና ተከልሰው የሚፃፉና የሚታረሙ ተውኔቶቹን በእጅ ፅሁፍ ደረጃ እያሉ ያሳየኝ ነበር። መንግሥቱ በሥራዎቹ ላይ ለውጥ ሲያደርግ አንዳንድ ጊዜ በአንድ ተውኔት ውስጥ የሚኖሩትን ገቢሮች ሳይቀር እስከመለዋወጥ ይደርስ እንደነበር አስታውሳለሁ።

መንግስቱ ቲያትር ሲያጠናም ሆነ ቲያትር ሲፅፍ በጣም ፕሮፌሽናል በሆነ መንገድና አቀራረብ እንጂ የአማተርነት ነገር በጭራሽ አይነካካውም ነበር። በመሆኑም ከ1976 በኋላ ወደ እንግሊዝ አገር ብዙ ጊዜ እመላለስ ስለነበር ሻንጣዬን በቀረቀብኩ ቁጥር መንግስቱም በድራማ አፃፃፍና አዘገጃጀት ቱክኒክ ላይ የተፃፉ አዳዲስ መፅሐፍትንና የተውኔት መድበሎችን ከለንደን መፅሐፍት ቤት አስሼ እንዳመጣለት ጥብቅ ትዕዛዝ ይሰጠኝ ነበር። መንግሥቱ ወደ አገሩ ከተመለሰም በኋላ በ"ቢቢሲ ዓለም አቀፍ አገልግሎት" አማካይነት የሚተላለፉ የሬዲዮ ድራማዎችን እንደ ሱስ አዘውትሮ ያዳምጥ ነበር። ለነገሩ በአጠቃላይ ቢቢሲን የማዳመጥ ልክፍት ተጠናውቶት ነበር ብል የተሳሳተኩ አይመስለኝም። ቢሆንም ጣቢያው ከየትኛውም የፖለቲካ አመለካከትና አዝማሚያ ተፅዕኖ ፍፁም ነፃ ነው የሚል ዕምነትና አስተሳሰብ ግን ኖሮት አያውቅም።

የመንግሥቱ የምድራ- እንግሊዝ ቆይታው ያስገኘለት አንድ ሌላ ጠቀሜታ በፈጠራ ስራዎቹ ላይ ተፅዕኖ የፈጠረበት መሆኑ ነው። ይህ በተለይ በመጀመሪያ አካባቢ ይፅፋቸው በነበሩ ግለ - ታሪካዊና ከፊል ግለታሪካዊነት ባላቸው ሥራዎቹ በግልፅ የሚንፀባረቁ ሲሆን በተለይ ዘመናዊውን ትምህርት እየቀሰሙ ከአውሮፓ ይመለሱ ስለነበሩ ኢትዮጵያዊያን የሚገልፁ እንደነበሩ የታወቀ ነው። ለምሳሌ "ያላቻ ጋብቻ" በተባለው ተውኔት ውስጥ ያለው ባህሩ የሚባለው ገፅ-ባህርይ የራሱ የመንግሥቱ አምሳል ግልባጭ መሆኑ ለማንም ሰውር አይደለም።

መንግስቱ እንግሊዝ አገር መኖሩ በሌላ አቅጣጫ ብዙ ልምድ አትርፎለታል እላለሁ። በተለይ ከአገሩ ህይወት ጋር ሲነፃፀር እጅግ ሰፊና የበለፀገ ልምድ እንዳስገኘለት አያጠራጥርም። ለምሳሌ አንድ ቀን የለንደን ስኩል አብ ኢኮኖሚክስ ተማሪዎች እያለን በመግቢያው አዳራሽ /ፉ/ ውስጥ ቆመን የዕለቱን የሌክቸር ፕሮግራም ስንመለከት በወቅቱ የብሪታንያ ንጉሥ የነበሩት ጆርጅ ስድስተኛ የሚረፋቸውን ዜና እንሰማለን። መንግሥቱ ታዲያ የራሱን አገር የልቅሶ ልምድና ባህል መሠረት በማድረግ በእንግሊዝም እንደዚያው ሊሆን ይችላል በሚል ግምት ቢያንስ ለአንድ ሣምንት ያህል ሁሉም ነገር ይዘጋል የሚል ዕምነት ያድርበታል። ይሁን እንጂ አዳራሹ ውስጥ ቆመን እንዳለን የዕለቱ ሌክቸሮች ያላንዳች መተጓጎል እንደሚቀጥሉና ምንም እንደማይሰረዝ ስንረዳ ሁኔታው በተለይም በት/ቤቱ ሁሉም ነገር እንደነበር የሚቀጥል የመሆኑ ነገር መንግሥቱን በአያሌው እንዳስደነቀውና እንዳስገረመው ትዝ ይለናል።

ሌላው መቼም የማልረገው ትልቅ ቁም ነገር ከታላቁ የአውሮፓ ፈላስፋ ከበርትራንድ ረስል ጋር የተገናኘበት አጋጣሚ ነው። በዚያን ጊዜ የወጣቶች ጀግና የነበረው ትልቁ ሊቅ የምዕራብና የምስራቅ አገሮች በሰላም አብሮ መኖር የሚያስፈልጋቸው ስለመሆኑ ለመግለፅ ወደ ት/ቤታችን ይመጣል። ታዲያ ፈላስፋው ንግግሩን ይጀምርና እሱ የሚለው ዓይነት ሰላምና አብሮ መኖር በዓለማችን እንዲሰሩን ለማድረግ የሚቻለው ኃያላት አገሮች በተቻለ መጠን አንዱ ተሰሚነት ባለው ክልል ሌላው ጣልያ እንዳይገባ በመከላከል ብቻ መሆኑን ይገልጻል። በዚህ መሠረት ሰላም ከተፈለገ ሶቪየት ህብረት በምሥራቃዊ ግማዶ ዓለም "ደሚናንት" እንደሆነች ትቀጥል ዘንድ ሊፈቀድላት እንደሚገባና በአንፃሩም ምዕራባዊያን ኃይሎች ደግሞ በአፍሪካና በአብዛኛው እሴያ ተመሳሳይ ሁኔታ እንዲኖራቸው መደረግ እንደሚኖርበት ይገልጻል። በዚያን ጊዜ ጭብጨባው ይገመሳል። ጉባኤው በዚህ አስተሳሰብና ፕሮፖዛል መስማማቱና ሰላምን ለማምጣት ያለውም አማራጭ ይኸው ብቻ መሆኑን አሜን ብሎ የተቀበለ መሆኑ ግልፅ ይሆናል። ለመንግሥቱ ግን ሁኔታው እንዲያ አልነበረም። አጅሬ ተቀምጦ ከነበረበት አዳራሹ የኋላ አካባቢ ከማንም ቀድሞ በመነሳት ንግግር ማሰማት ይጀምራል። የአፍሪካ ህዝቦች የማንም ተፅዕኖና "ደሚኔሽን" ሳይኖርባቸው እንደማንም አገርና ህዝብ ነፃ ሆነው መኖር እንደሚፈልጉ በአፍሪካዊነቱ አብራርቶ ገለፅ። /ይህ የሚሆነው እንግዲህ አፍሪካን ከቅኝ ገዥዎች የማስለቀቁ እንቅስቃሴ ከመጀመሩ ቢያንስ አንድ አስርት ቀደም ብሎ መሆኑ ሊታወስ ይገባል/ ታላቁ ፈላስፋ ወደደም ጠላ መንግስቱ ሆዩ ሀሳቡን በመቀጠል አፍሪካውያን ከዚያ በኋላ በቅኝ አገዛዝ ቀንበር ሥር ለመቀጠል አንዳችም ፍላጎት

እንደሌላቸው በማስረዳት ተቃውሞውን በይፋ አሰምቶና ራስልን ያህል ሰው ተጋትሮ ቁጭ አለ።

ዛሬ በግዙፍ የሥነ-ፅሁፍ ሰውነቱ የምናከብረውና የምናስታውሰው መንግሥቱ እሱም በጊዜው ተራማጅ እንደነበር መገንዘብ ይገባናል። ለንደን በነበረ ጊዜ በብሪታኒያ በሚኖሩ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማህበረሰብ ውስጥ ንቁ ሚና ይጫወት እንደነበርና በወቅቱ "Lion Cub" (ደቦል አንበሳ) በሚል ርዕስ እያዘጋጁ የሚያወጡት ጋዜጣ አዘጋጅ ሆኖ ይሠራ እንደነበር የማይዘነጋ ነው። በዚያ ጋዜጣ ላይ ታዲያ ወደ ወግ አጥባቂነት የሚያደሉትንና የባላባታዊነት የእምነት አዝማሚያ ይታይባቸው የነበሩትን ፣ እንዲሁም ማህበራዊ ንቃተ ህሊናቸው ዝቅተኛ የነበረ ወጣት ያገሩን ልጆች ስለዕብሪታቸውና ከኔ በላይ የለም ባይነታቸው አምርሮ ሲፋለም እንደነበር አስታውሳለሁ። የመንግሥቱ የዘወትሮ ጥሪ ወጣቶች ስለአገራቸው ማህበራዊ ዕድገት መሻሻል ማሰብና መጫነቅ ያለባቸው ስለመሆኑ ነበር።

መንግስቱ በLion Cub ጋዜጣ ላይ ሲፅፍ ይጠቀም የነበረው በደንበኛ ስሙ ሣይሆን "ኢትዮጵስ" በሚል የብዕር ስም እንደነበር ዛሬ ይፋ ሊወጣ ይገባዋል። በዚያን ጊዜ ግን ከሁለት ወይም ከሶስት የቅርብ ጓደኞቹ በስተቀር የሚያውቅ አልነበረም። መንግሥቱ በዚያ የብዕር ስሙ ሥር ነበር እጅግ በጣም ድንቅ የሚባለውን "ዘ ቤስት ሲስተም" አብ አይዲያስ" የተሰኘ መጣጥፉን በ1944-ፀደይ ወራት ላይ በጋዜጣው ያወጣው። ያቺ መጣጥፍ አሁን ከአርባ አመት በላይ ዕድሜ ያላት ቢሆንም በይዘቷ ያካተተቻቸው ሀሳቦችና ቁምነገሮች ግን ገና ጠቃሚና አዲስ መሆናቸውን አስመስክረዋል።

መንግስቱ የኋላ ኋላ እሱ ራሱ ስለተራቀቀበት የኢትዮጵያ ሥነ-ፅሁፍ ያለውን አስተሳሰብ በሚገባ ያዳበረውና መልክ ያስያዘው ለንደን ነዋሪ በነበረበት ጊዜ ነው ለማለት ይቻላል። መንግሥቱ ለኢትዮጵያ ስነ-ፅሁፍ የነበረው አስተሳሰብ "በቅርፅ ብሔረተኛ፣ በይዘት ተራማጅ መሆን አለበት" የሚል ነበር።

በኢትዮጵያ

ከመንግስቱ ጋር በድጋሚ የተገናኘው በ1948-በጋ ወራት ተቀማጭነቱን በኢትዮጵያ ለማድረግ በመጣሁ ጊዜ ነበር። ወዳጅነታችን እንደገና ቀጠለ። በጊዜው ከርሱ የሚቀርበኝ ሰው

ሰላልነበረ ከባለቤቱ ሪታ ጋር ስንጋባ ከሁለት ሚዜዎቻችን አንዱ መንግስቱ እንዲሆን ወሰንን። ሁለተኛ ሚዜዎችን ሜትር አርቲስት አፈወርቅ ተክሌ ነበር። የጋብቻ ውሉ በሚፈፀምበት ዕለት ከእናቱ ጋር ሆነን ሥነ-ሥርዓቱ ወደ ሚፈፀምበት ወደ እንግሊዝ ቆንስል መሄድ ነበረብን። ታዲያ አፈወርቅ ጥሪውን አክብሮ ለዕለቱ በሚሰማ ሁኔታ ሽክ ብሎ ለብሶ የቀጠረውን ሰዓት ሳያዛን ሲገኝ መንግስቱ ግን ድራሹ የለም! ወደ መኖሪያ ቤቱ በረርን። ያን ጊዜ ቤቱ ግንፍሌ ድልድዩ አጠገብ ነበር። ቤቱ ስንደርስ አጅሬ ለጥ ብሏል። ስለጋብቻው ስንግረው እያሾፍንበት መስሎት ሊሆን ይችላል። ነገሩ ዕውነትና የምር መሆኑን ሲረዳ ግን ቀልጠፍ ብሎ ለባበሰና በዚያ ታሪካዊ ዕለት /ለኛ/ ላይ ተገኝቶ አብሮን ዋለ።

የጋብቻው ስነስርዓት አስቀድሞ በታቀደው መሠረት በቆንስላው ቢካሄድም የተዘጋጀው ግብዣ ግን እስከዚህም ሞቅ ደመቅ ያለ አልነበረም። ይህም የራሱ ምክንያት ነበረው። በዚያን ጊዜ ጀሞ ኬንያታ "ማኦ-ማኦ" የሚባለውን የነፃነት ድርጅት አቋቁመሃል ተብሎ ታስሮ ነበር። ታዲያ እኔ የነፃነት ታጋዩ እንዲፈታ የምታሳስብ አንዲት ኃይለኛ መጣጥፍ አዘጋጅቼ ነበር። በወቅቱ በኢትዮጵያ የብሪቲሽ አምባሳደር የነበሩት ሚስተር ጂኦፍሪ ፈርሎንግ በአመለካከታቸው ትምክህተኛ ስለነበሩ ስለፍትህ ያቀረብኩትን ተማጥኖ አልተቀበሉትም፤ አልወደዱትምም ነበርና አንድም የኤምባሲው አባል በሰርጋችን ሥነ-ሥርዓት ላይ እንዳይገኝ አዝዘው ነበር። ቢሆንም ይህ ርምጃ በኢትዮጵያውያን እንግዶቻችን ላይ ያስከተለው አንዳችም ችግር አልነበረም። ከቶም በገነት ሆቴል በተካሄደው ድግስ ላይ መንግሥቱ አንዲት በእንግሊዝኛ የተተረጎመች ጥንታዊ የቻይና ግጥም በንባብ በማሰማት እንግዶቻችን ተዝናንተው እንዲውሉ አድርጓል።

ራስ እምሩ በህንድ የኢትዮጵያ አምባሳደር ሆነው ሲሾሙ መንግስቱ በፀሐፊነት ተመድቦ ወደ ኒውዴል ሂ ስለሄደ ለተወሰነ ጊዜ ግንኙነታችን ተቋርጦ ነበር። ይሁን እንጂ ከዓመት በኋላ ተልዕኮውን ፈፅሞ ሲመለስ የራሱን ቤትና ኑሮ እስኪያደራጅ ድረስ ለጥቂት ወራት እኛ ቤት ተቀመጠ። በዚያን ጊዜ ታዲያ ህንድ ስለጋጠሙት ጉዳዮች እጅግ አዝናኝና ጣዕም ባለው አስቂኝ ፈሊጡ ያወጋልን ነበር። ከህንድ ነገር ሁሉ በጣም ያስደነቀውና ልቡ ገብቶ የነበረው በአገሪቱ ያየው ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ነበር። በተለይም ጋንዲ ባስተማረው መሠረት ሀብትና ንብረት ይታይልኝ ማለትን የመቃወም አዝማሚያ ከዳር ዳር መስፈን በጣም ያስደንቀው ነበር። በአለባበስ የመንቆጥቆጥና 'የመሽቀርቀርን አዝማሚያ የመቃወም አስተሳሰብም ሰፍኖ ነበር። የህንድ ህብረተሰብ ብዙ ገፅታዎች ልቡ ውስጥ ቢገቡም በአገሪቱ

ተንሰራፍቶ የተመለከተው ድህነት ግን በጣም ሳያስደነግጠው አልቀረም። ስለሆነም ለማኝና ልመና እንደ ጉድ ወደፊሉባት ካልካታ ከተማ ሲደርስ የተሰማው ስሜት አንድ አሜሪካዊ አዲስ አበባ ሲገባ ሊሰማው የሚችለው ዓይነት እንደነበር ብዙ ጊዜ እያነፃፀረ ያጫውተኝ ነበር። ሌላው አዘውትሮ በሂስ ይጠርበው የነበረ ጉዳይ በመላ አገሪቱ ደርቶ የነበረው የአጉል ዕምነት ነገር ነው። ለዚህም ምሳሌ በማድረግ ደጋግሞ የሚጠቅሰው አንድ የመንግስት ሚኒስትር ለጉዞ የተያዘለትን የአውሮፕላን በረራ ያለምንም ማመንታት የሚሰርዘው መሆኑ ነው። ገዱ ጥሩ ካልሆነ አይንዝም። ከሁሉም በላይ ግን እየሰቀጠጠው የሚያስታውሰውና የሚያስገርመው ነገር አሶች እንዲበሏቸው በጋንጅስ ወንዝ ተጥለው ሲንሳፈሩ ያያቸው የነበሩ የሰው አስከሬኖች ናቸው።

መንግስቱ በህንድ ቆይታው አንዳንድ ቃላት ለምዶ ነበርና ወደ ኢትዮጵያ ከተመለሰም በኋላ ለምደበት ይጠቀምባቸው ነበር። በተለይ ልቻጌ/አምን/ እና ዓስ /ይበቃል/ የሚሉትን ቃላት ያዘወትር ነበር። ታዲያ አንድ ጊዜ ባለቤቱ ሪታ ቤቱ ልታደርሰው በመኪናዋ ይዛው ስትሄድ መንግሥቱ አጠገቧ ተቀምጦ "ባስ! ባስ!" ይላል ምንም መልስ የለም። ሪታ ግን መንዳቷን ትቀጥላለች። መንግስቱ "ይበቃል፣ አቁሚ" ማለቱ ነው በለመደበት የህንድ አፍ። ሪታ ደግሞ አልገባትም። እንዲያውም አውቶቡስ /Bus/ አይቶ ስለዚያ የሚናገር መስሏት እንድታቆምለት የተላለፈ ትዕዛዙን ተግባራዊ ሳታደርግ ቀርታለች።

በዚህ ጊዜ አካባቢ እኔ የኢትዮጵያ ጥናት ተቋም ዳይሬክተር የነበርኩ ሲሆን ከመንግሥቱ ጋር ደግሞ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ሽልማት ድርጅት ውስጥ በኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር አስተዋፅኦ ያደረጉና ለዘርፉ የተዘጋጀውን ዓለም አቀፍ ሽልማት ማግኘት የሚገባቸውን ምሁራን እንዲመርጥ በተቋቋመው ኮሚቴ ውስጥ አብረን በአባልነት እንሰራ ነበር። ታዲያን በወቅቱ ለሽልማቱ እንዲወዳደሩ ከቀረቡት ዕጩዎች መካከል አንዱ ኢጣልያዊው ኤንሪኮ ቼሩሊ ነበሩ። ቼሩሊ ምንም እንኳን በቀላል የማይገመት ተግባር ያስመዘገቡ የታሪክ ምሁር መሆናቸው ባይካድም በፋሽስት ኢጣልያ ይዞታ ወቅት የኢትዮጵያ ምክትል ገዢ ሆነው ተመድበው መሰራታቸው የማይዘነጋ ነው። መንግሥቱ ታዲያ የሐረር ልጅ እንደመሆኑ ቼሩሊ በከተማው አካባቢ ወዲያ ወዲህ ሲሉ ያያቸው እንደነበር የሚያስታውሰ ስለመሆኑ ዘወትር ይነግረኝ ነበር። እናም "ይሄ ስቲንከር" ሽልማቱን ሊያገኝ አይገባም በማለት አጥብቆ ይቃወም ነበር። / በነገራችን ላይ መንግሥቱ እንደ እንግሊዝ ተማሪ "ስቲንከር" በሚለው ቃል መጠቀም ስለሚያስደስተው ዘወትር ከአፋ አይለይም ነበር/ ለመንግሥቱ ተቃውሞ ዋናው ምክንያትና ሥጋት" አሮጌው አውራ ዶሮ" / Old cock/ እያለ ራሱ

ሰባቸው የቅፅል ስም የሚጠራቸው ንጉሠ ነገሥት ቼሩሊን በመሸለም ምን ያህል ይቅር ባይና መሃሪ እንደሆኑ ለመላው ዓለም ለማሳየት ሽልማቱን መጠቀሚያ ያደርጉታል የሚል ጥርጣሬ ነው። በርግጥ ውሎ አድሮ እኔም የመንግስቱን አመለካከት በመጋራቱ ከነሱ መቆሚያ አልቀረም። በዚህ መንስኤ ቼሩሊ በዕጩነት እንዳይቀርቡ ለማገድ የረዥም ጊዜ ትግል አካሂደን በመጨረሻ ተሳክልን። ይህንን ምስጢር ዛሬ መግለጡ ወቅቱና ተገቢም ይመስለኛል።

በዚያን ጊዜ መንግሥቱ አዘውትሮ ራቱን ለመመገብ ቤታችን ይመጣ ነበር። ያን ለማረግ ግን ግብዣ አያስፈልገውም ነበር። ድንገት ዱብ ነው። ተጋብዞ መምጣትን በጣም እንደሚጠላው ሁልጊዜ ይናገራል። "የእንቅስቃሴ ነፃነቱን ይነፍገኛል" ይላል። ታዲያ ምግቡን ከወግ ጋር ቀስ እያለ ይመገባል። የሚቀርብለትን "ቺግ" ትንሽ በትንሽ እየቆራረጠ-እየቆራረጠ ወሬውንም እየሰለቀ ይኮመኩማል። አንዳንድ ጊዜ በነዚህ የራት ምሽቶች በዕለቱ ስላጋጠሙት ነገሮች ይገልፀልንና ውይይት ይከፈታል። ብዙ ጊዜ ሥነ-ፅሁፍን በተመለከተ ወይም በሌሎች ጉዳዮች ላይ ከአንድ "ስቲንክር" ጋር ስላካሄደው ክርክርና ውዝግብ አንስቶ ይነግረናል። በንዲህ ዓይነቶቹ ሙግቶች መፋለምና በኋላም ስለሁኔታው ማስረዳት በጣም የሚያስደስተው ጉዳይ ይመስለኛል። ከንደዚህ ዓይነቶቹ ክርክሮች አንዱ በጣም ስሜቱን ስለያዘው በፕሮፌሰር ዶናልድ ሌቪን ላይ አንድ ውረፋ እንደነበር ትውስ ይለኛል። ፕሮፌሰር ሌቪን "WAX & GOLD" በማለት የተረጎመውን "ሰምና ወርቅ" የሚባለውን ከግዕዝ ቅኔያት ስልቶችና ዓይነቶች አንዱ የሆነውን እንዳልተረዳ የሚገልፅ ፅሁፍ ነበር። ዶን "Wax & Gold" ያለው ቃል የኢትዮጵያ /አማርኛን/ የቅኔ ዓይነት በሙሉ ለመግለፅ ይረዳል የሚል ዕምነትና አስተሳሰብ የነበረው ሲሆን መንግሥቱ ግን ይህንን በጭራሽ አልተቀበለውም። "ሰምና ወርቅ" ከብዙዎቹ የግዕዝ ቅኔ አይነቶች /ቤቶች/ አንደኛው ብቻ እንጂ ሁሉንም እንደማይጨምር በብዙ መጨነቅና መጠበብ ለማስረዳት መሞከሩ ትዝ ይለኛል። ከመንግሥቱ ጋር በምናካሂዳቸው እጅግ በርካታ ውይይቶችና ጭውውቶች ወቅት የግዕዝ ቅኔያትን በሥርዓትና አግባብ ባለው ሁኔታ መመዝገብ ተገቢና አስፈላጊም ስለመሆኑ ደጋግሞ ያስምርበት እንደነበረ ትዝ ይለኛል። በተጨማሪ ኢትዮጵያዊውን የመጽሐፍ ቅዱስ ትውፊታዊ ትርጓሜ መዝግቦ የመያዝን ጠቃሚነት፣ የኢትዮጵያ ደራሲያን ከእንግሊዝኛም ሆነ ከሌላ የአውሮፓ ቋንቋ /የባዕድ ቋንቋ/ ይልቅ በየራሳቸው፣ ከተቻለም በአማርኛ ቋንቋ ቢፅፉ እንደሚመረጥ አበክሮ አስተያየት ይሰጥ ነበር። ይህንን ጉዳይ በተመለከተ በናይጄርያና ፈረንሳይኛ ተናጋሪ በሆኑ የአፍሪካ አገሮች ደራሲያን ላይ እጅግ የከረረ ሂስ ይሰነዝር ነበር። በሱ አስተያየት እንደነዚህ ዓይነት

ደራሲያን በእንግሊዝኛው ይሁን በፈረንሳይኛ ሲፅፉ ጥንቶች ተግባራቸውና ዓላማቸው ለወገኖቻቸው ሥራዎቻቸውን ለማድረስ ሳይሆን ከውጭ ገበያ ላይ ትንሽ ድርሻ ለመመንቸና ነው እያለ ያጣጥላቸውና ይወቅሳቸው ነበር።

መንግሥቱ በርካታ ግጥሞቹን በፖለቲካ ምክንያት ከ1966 አብዮት በፊት ለማሳተም አልቻለም ነበር። ያባቱን ትዝታ የያዘውንም መፅሐፍ በፖለቲካ ምክንያቶች የተነሣ ሙሉ በሙሉ ከማሳተም መቆጠብ ግድ ሆኖበት ነበር። ስለሆነም አብዮቱ በፈነዳ ጊዜ እጅግ በርካታ "የጠረጴዛ ሥነ-ፅሁፍ" /Desk Literature/ በእጁ ላይ እንደነበር ለመረዳት ችያለሁ። በርግጥ ያልታተሙ ሥራዎቹን ለህዝብ በተለያዩ አጋጣሚዎች በንባብ ያቀርብ ስለነበር ከአብዮቱ በኋላ ወዲያው ተቋቁሞ ለነበረው የመጀመሪያው የህዝብ እንደራሴዎች ሸንጎ በአባልነት እንዲመረጥ አድርጎታል። መንግሥቱ በሸንጎ አባልነቱ ለብዙ ወራት የሰራ ቢሆንም ያ ህዝባዊ ኃላፊነትና ተግባሩ ግን የተለመደውን ብልህነቱን ሊቀንስበት አልቻለም። ከቶም ይህ ባህርይው በአብዮት ዓመታትም ቀጥሎ ኖሯል። ለምሳሌ በዚያን ወቅት ደጋግሞ ከሚሰነዝራቸውና ከሚወዳቸው አባባሎች መካከል አንዱ "በአብዮት ጊዜም እንኳን አንድ ሰው ቀልድ /Humour/ መፍጠር ይችላል" የሚል ነበር።

መንግሥቱ የሞራልና የሥነ-ፅሁፍ ጥንካሬው ከለውጡ በኋላም እንዳለ ቀጠለ። ባለሥልጣኖችን የሚያስደስቱ ድርሰቶችን የመፃፍ ፍላጎት በፍፁም አልነበረውም። በመንግሥት ፕሮፖጋንዳ ውስጥ ላለመግባትም ከፍተኛ ጥረት ያደርግ ነበር። እናም "ሁሉም ሥነ-ፅሁፍ የፖለቲካ ነው፣ ሁሉም ፖለቲካ ግን ሥነ-ፅሁፍ አይደለም" የሚለውን የአንድ የሶቪየት ደራሲ አባባል ሁልጊዜ መጥቀስ ያስደስተው ነበር።

መንግሥቱ ከአብዛኞቹ መምህራን ለየት ባለ ሁኔታ የተማሪዎቹን ተግባራት ይከታተል ነበር። በአንፃሩም ከተማሪዎቹ አብዛኞቹ ስለርሱ ሲናገሩ በከፍተኛ አድናቆት ነበር። ዛሬም ቢሆን ያው ነው።

ከሁሉም ነገር በላይ ግን በኔ አስተሳሰብ መንግሥቱ ለማ በጥንታዊቷና በአዲሱቱ ኢትዮጵያ መካከል እጅግ አስፈላጊና ጠቃሚ ማያያዣ ቀለበት ነበር ለማለት እደፍራለሁ። የመጀመሪያው ትምህርቱን ከጥንቱ የአገሪቱ የቤተክርስቲያን ትምህርት ቤቶች የቀሰመ እንደመሆኑ ሀይወቱን በመላ ለክላሲክ የግዕዝ ቋንቋና በአጠቃላይም ለኢትዮጵያ ጥናት አውጊል ለማለት እደፍራለሁ። ይህም ቢሆን ግን መንግሥቱ

በሌላ ጎኑ ለማህበራዊ ዕድገትና መሻሻል ራሱን የሰጠ ዘመናዊ ኢንተሌክቸዋል ነበር።

ሞት ሲመጣ የመንግሥቱ ለማ ሥነ-ፅሁፋዊ ህይወት በአጭሩ ከመቋረጡ ጋር አንዳንድ እጅግ ጠቃሚና ከፍተኛ ዋጋ ያላቸው ሥራዎች ሳይታተሙ እንደቀሩ ማውሳት ተገቢ ይመስለኛል። እንዲሁም ምንም እንኳን መንግሥቱ በዋነኛነት የሚጠቀምበት የመግፊያ ቋንቋ አማርኛ ቢሆንም /ቀዳሚ ተግባራና ግዴታዬ ሥራዬን ለኢትዮጵያ ህዝብ ማቅረብ ነው። የሚል ፅኑ አቋም ስለነበረው/ አንድ ትልቅና አብሮት የኖረ ምኞትና ተስፋ ግን እንደነበረው የማልረግው ነው። ይኸውም በታሪካዊና ባህላዊ ይዘቱ እጅግ የበለፀገውን የአባቱን የትዝታ መፅሐፍ ወደ እንግሊዝኛ ተርጉሞ በማሳተም ሰፋላለ አለም አቀፍ መድረክ የማቅረብ ቁብ ነበር። የመንግስቱ ሕልምና ፍላጎት በዚህም ብቻ የተወሰነ አልነበረም። በህይወቱ የመጨረሻ ምዕራፎች ላይ እያለ ከጻፋቸው ተውኔቶች መካከል በፋሽስት ኢጣሊያ ወረራና ቅኝ ግዛት ዘመን ላይ የሚያተኩረው "ፀረ-ኮሎኒያስት" የተባለ ተውኔቱ ወደ ኢጣሊያንኛ ተተርጉሞ ለዛሬው የኢጣሊያ ፀረ-ፋሽስት አዲስ ትውልድ ሲደርስ ለማየት ይጓጓ ነበር። ምን ያደርጋል ዛሬ ህልሙ ዕውን ሆኖ ከቅርብ ጊዜ በፊት ተውኔቱ ወደ ኢጣሊያንኛ ቋንቋ መተርጎሙን ለአንዳፍታ እንኳን ቀና ብሎ ለማየት ቢችል የቱን ያህል ደስ ባለው ነበር።

ባለ ላምብሬታው ደራሲ

በተስፋዬ ገሰሰ*

ያሳደጉኝ አክስቴና አለቃ ለማ የቅርብ ወዳጆች ነበሩ። በጠላት ወረራ ወቅት ባንድ ግቢ ውስጥ ይኖሩ በነበረበት ጊዜ መንግስቱ ያወራልኝ አንድ ትዝታ ነበረው። አለቃ ሁልጊዜ ከሌሊቱ አስር ሰዓት ይነሱና እስከገንጋት ድረስ የዕለቱን ውዳሴ ማርያም ዳዊትና ድርሳን ይደግማሉ። በዚህ ስርዐት ላይ አክስቴም ተነስተው አለቃን ያዳምጣሉ። መንግሥቱም ይቀሰቀሰና እንዲገኝ ይደረጋል። መንግሥቱን እንቅልፍ ይዞ እንዳያንገላጅጀው መከላከያ ዘዴው በብጣሽ ወረቀት ላይ የሆነ ሥዕላሥዕል መሞኑጫጨር ነበር። ይህን የተመለከቱት አክስቴ ልዩ ልዩ ከለር እርሳሳችና ደብተር ዝነተው ይሠጡታል። አለቃ ይህን ሲያውቁ ይቆጣሉ። ቅኔ እንደመቁጠርና ትርጓሜ መጻሕፍትን እንደማጥፋት ስዕል በመሞኑጫጨር ጊዜውን ማጥፋቱን ይቃወማሉ። አክስቴ ልጅ ወደዝንባሌው መሠማራት አለበት ብለው ተከራክረውለት አለቃን እንዳስፈቀዱለትና በስነ ጥበባት ዝንባሌው እንዲገፋበት ምክንያት እንደሆኑለት ከስዕል ደብተሩና የከለር እርሳሱ ስጦታቸው ጋር በወርታ ዘወትር እንደሚያስታውሳቸው ያወጋኝ ነበር።

እኔ ለትምህርት እድሜ ስደርስ መንግሥቱ ወደውጪ አገር ሔዶ ስለነበር ደምበኛ ትውውቃችን የጀመረው ጎልማሳ ከሆንኩ በኋላ የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ተማሪ በነበርኩበት ወቅት ነው። ከቶም የማልረሳው ምሽት "የግጥም ጉባዔ" የተሰኘው የመጀመሪያው መጽሐፍ ከመታተሙ በፊት ለኮሌጁ ተማሪዎች አራት ኪሎ በሚገኝ አንድ የመማሪያ አዳራሽ ውስጥ ያቀረበልን የግጥም ምንባብ ነው።

ያኔ "ይግረመው ሸዋ" ብሎ የሰየማት ላምብሬታ** ነበረችው። በዚያች ሲንደቆዶቅ ሲመጣ ያየነው እምብዛም ፍሬ ነገር ከሱ አልጠበቅንም ነበር። ነገር ግን ጥቂት ስለቅኔ፣ ስለግጥም ገለፃ

* አቶ ተስፋዬ ገሰሰ የአጫጭር ልቦለዶች ደራሲ፣ ፀሐፊ ተውኔት፣ ገጣሚና የተራቀቁ ተዋናይ ሲሆኑ በአሁኑ ወቅት በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የቲያትር ጥበብ ክፍል ኃላፊና የቲያትር መምህር ሆነው በመስራት ላይ ይገኛሉ። /አርታኦ/

** በኢጣሊያን አገር የምትመረት አነስተኛ ሞተር ቢሲክሌት ናት "ላምብሬታ"። በ1940ዎቹና በ50ዎቹ በአዲስ አበባ፣ በድሬዳዋና በአሥመራ ጎዳናዎች ላምብሬታን ማየት የተለመደ ነበር። /አርታኦ/

ሞት ሲመጣ የመንግሥቱ ለማ ሥነ-ፅሁፋዊ ህይወት በአጭሩ ከመቋረጡ ጋር አንዳንድ እጅግ ጠቃሚና ከፍተኛ ዋጋ ያላቸው ሥራዎቹ ሳይታተሙ እንደቀሩ ማውሳት ተገቢ ይመስለኛል። እንዲሁም ምንም እንኳን መንግሥቱ በዋነኛነት የሚጠቀምበት የመግፊያ ቋንቋ አማርኛ ቢሆንም /ቀዳሚ ተግባራና ግዴታዬ ሥራዬን ለኢትዮጵያ ህዝብ ማቅረብ ነው። የሚል ፅኑ አቋም ስለነበረው/ አንድ ትልቅና አብሮት የኖረ ምኞትና ተስፋ ግን እንደነበረው የማልረግው ነው። ይኸውም በታሪካዊና ባህላዊ ይዘቱ እጅግ የበለፀገውን የአባቱን የትዝታ መፅሐፍ ወደ እንግሊዝኛ ተርጉሞ በማሳተም ሰፋላለ አለም አቀፍ መድረክ የማቅረብ ቁብ ነበር። የመንግስቱ ሕልምና ፍላጎት በዚህም ብቻ የተወሰነ አልነበረም። በህይወቱ የመጨረሻ ምዕራፎች ላይ እያለ ከጻፋቸው ተውኔቶቹ መካከል በፋሽስት ኢጣሊያ ወረራና ቅኝ ግዛት ዘመን ላይ የሚያተኩረው "ፀረ-ኮሎኒያስት" የተባለ ተውኔቱ ወደ ኢጣልያንኛ ተተርጉሞ ለዛሬው የኢጣልያ ፀረ-ፋሽስት አዲስ ትውልድ ሲደርስ ለማየት ይጓጓ ነበር። ምን ያደርጋል ዛሬ ህልሙ ዕውን ሆኖ ከቅርብ ጊዜ በፊት ተውኔቱ ወደ ኢጣልያንኛ ቋንቋ መተርጎሙን ለአንዳፍታ እንኳን ቀና ብሎ ለማየት ቢችል የቱን ያህል ደስ ባለው ነበር።

ያሳደጉኝ አክስቴና አለቃ ለማ የቅርብ ወዳጆች ነበሩ። በጠላት ወረራ ወቅት ባንድ ግቢ ውስጥ ይኖሩ በነበረበት ጊዜ መንግስቱ ያወራልኝ አንድ ትዝታ ነበረው። አለቃ ሁልጊዜ ከሌሊቱ አስር ሰዓት ይነሱና እስከገንጋት ድረስ የዕለቱን ውዳሴ ማርያም ዳዊትና ድርሳን ይደግማሉ። በዚህ ስርዐት ላይ አክስቴም ተነስተው አለቃን ያዳምጣሉ። መንግሥቱም ይቀሰቀሰና እንዲገኝ ይደረጋል። መንግሥቱን እንቅልፍ ይዞ እንዳያንገላጅጀው መከላከያ ዘዴው በብጣሽ ወረቀት ላይ የሆነ ሥዕላሥዕል መሞኑጫጨር ነበር። ይህን የተመለከቱት አክስቴ ልዩ ልዩ ከለር እርሳሳችን ደብተር ገዝተው ይሠጡታል። አለቃ ይህን ሲያውቁ ይቆጣሉ። ቅኔ እንደመቁጠርና ትርጓሜ መጻሕፍትን እንደማጥፋት ስዕል በመሞኑጫጨር ጊዜውን ማጥፋቱን ይቃወማሉ። አክስቴ ልጅ ወደዝንባሌው መሠማራት አለበት ብለው ተከራክረውለት አለቃን እንዳስፈቀዱለትና በስነ ጥበባት ዝንባሌው እንዲገፋበት ምክንያት እንደሆኑለት ከስዕል ደብተሩና የከለር እርሳሱ ስጦታቸው ጋር በወርታ ዘወትር እንደሚያስታውሳቸው ያወጋኝ ነበር።

እኔ ለትምህርት እድሜ ስደርስ መንግሥቱ ወደውጪ አገር ሔዶ ስለነበር ደምበኛ ትውውቃችን የጀመረው ጎልማሳ ከሆንኩ በኋላ የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ተማሪ በነበርኩበት ወቅት ነው። ከቶም የማልረሳው ምሽት "የግጥም ጉባዔ" የተሰኘው የመጀመሪያው መጽሐፍ ከመታተሙ በፊት ለኮሌጁ ተማሪዎች አራት ኪሎ በሚገኝ አንድ የመማሪያ አዳራሽ ውስጥ ያቀረበልን የግጥም ምንባብ ነው።

ያኔ "ይግረመው ሸዋ" ብሎ የሰየማት ላምብሬታ** ነበረችው። በዚያች ሲንደቆዶቅ ሲመጣ ያየነው እምብዛም ፍሬ ነገር ከሱ አልጠበቅንም ነበር። ነገር ግን ጥቂት ስለቅኔ፣ ስለግጥም ገለፃ

* አቶ ተስፋዬ ገሰሰ የአጫጭር ልቦለዶች ደራሲ፣ ፀሐፊ ተውኔት፣ ገጣሚና የተራቀቁ ተዋናይ ሲሆኑ በአሁኑ ወቅት በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የቲያትር ጥበብ ክፍል ኃላፊና የቲያትር መምህር ሆነው በመስራት ላይ ይገኛሉ። /አርታኦ/

** በኢጣሊያን አገር የምትመረት አነስተኛ ሞተር ቢሲክሌት ናት "ላምብሬታ"። በ1940ዎቹና በ50ዎቹ በአዲስ አበባ፣ በድሬዳዋና በአሥመራ ጎዳናዎች ላምብሬታን ማየት የተለመደ ነበር። /አርታኦ/

ካደረገልን በኋላ ለቅምሻ ያህል ከግጥሞቹ ጥቂቶቹን በቃሉና በንባብ ሲወጣልን አፋችንን ከፍተን ቀረን። በወል ቤት ግጥሞች ብቻ ተጠምቀን ያደግን ወጣቶች ለአማርኛ ግጥም የነበረንን አድማስ በሰፊው ዘረጋልን። በኢትዮጵያ ስነግጥም ሰማይ ላይ አዲስ ኮከብ ጮራውን መፈንጠቁ ታየን። አከታትሎ መጽሐፉን በራሱ ወጪ ሲያሳትምና ምንባቡንም በየሰብሰባው ሲያሰማ ለታዳጊ ብዕረኞች ምናብ ታላቅ መስሕብ ሆነ።

"ማን ይፈትልለታልል ብሉን ለድንጋይ?"

የሚል መስመር በደምበኛ ቤት መካከል ሲደነቀር

"ታምር ነው አንበል፣ አንበል ነው ቆንገሮ"

መፍርህ ነው አንበል፣ መርዕድ መደንግጽ..."

እያለ ሰብሮ ሲገጥም የስነግጥም ፈሊጥ ቤት መምታት ብቻ እንዳልሆነ አበሰረልን።

"የአማርኛ /ትውፊታዊ/ ግጥም ስራቱ፣ ስርዓቱ" በሚለው ጥናታዊ ጽሑፍ የአማርኛን ግጥም አሰነኛኝነት በመተንተን መሠረቱ ከሶስት የቤት ዓይነት የማይበልጥና የበለጠ ቢመስልም የነዚህን ሶስቱን ቤቶችና ሀረጎች በማደባለቅ የሚፈጠር መሆኑን አስረዳ። በተለያዩ ጽሑፎችና የጉባዔ ንግግሮችም አማርኛ ግዕዝን ከተንተራሰ ሊሰፋፋና ብዙ ሊገልጽ እንደሚችል የተከራከረና አበክሮ የታገለ ብሔረተኛ ነበር።

የመንግሥቱ ሁለተኛው ታላቅ አስተዋፅኦው በፀሐፊ ተውኔትነት ነው። ፍፁም ሀሳባዊና ግብረገባዊ ከሆኑት ቀዳሚ ራሮታዊ ተውኔቶች ወደውነታዊነት ለተሸጋገረው የኢትዮጵያ ድራማ ዓይነተኛ ሚና ከመጫወቱ ባሻገር ለአማርኛ ኮሚዲ ድርሰት ተገቢውን ቅርጽና ይዘት ሰጥቶታል። ለቋንቋው ለዛና ዜማ፣ ለምልልሱ ስልትና ብልሃት አጎናፅፎታል።

"ጠልፎ በኪሴ" ሆነ "ያላቻ ጋብቻ" ከ25 ዓመታት በኋላ በመድረክ ሲታዩ ወይም ሲነበቡ ያኔ የነበራቸው ለዛ አሁንም እሸት እሸት እንዳለ ነው።

መንግስቱ ወደ እንግሊዝ አገር ሔዶ ትምህርቱን የገፋው በስነጽሑፍ ወይም በስዕል ዝንባሌ ሳይሆን በሌላ መስክ ነበር። የስነጥበባት ማዕድ አጥጋቢ ያልነበረበት ዘመን ከመሆኑ ሌላ ጀማሪ የጥበብ ሰውን የሚገፋውና የሚያደፋፍረው ከሌላ መዳዳት መቸም ያ ስለሆነ ነው። መጣጣፋንና መሳሳሉን ግን አልተወም ነበር። በጊዜው

በእንግሊዝ አገር በነበሩት ኢትዮጵያውያን ተማሪዎች መጽሔት ላይ ያቀረባቸው ጽሑፎች በሲሊቪያ ፓንክረስት የኢትዮጵያ የባህል ታሪክ መጽሐፍ ላይ የታተሙት ስዕሎች ለዚህ ማስረጃ ናቸው።

የመጀመሪያ ተውኔቱን "ጠልፎ በኪሴ"ን የደረሰው ግን በሥራ ዓለም ተሠማርቶ በሕንድ አገር ዲፕሎማት በነበረበት ጊዜ ነው። ከዚያ እንደተመለሰም በስነጽሑፍ ሙያ በተለይም በድራማ መስክ ተሰማርቶ እንደሚገፋበት ገና እርግጠኛ አልነበረም። ቀድሞ የትምህርት ቤት ጓደኛው የነበረው ገርማሜ ንዋይ-የ53ን መፈንቅለ መንግሥት ከታላቅ ወንድሙ ከጄኔራል መንሥቱ ንዋይ ጋር ሲያካሄድ ለመመስረት በአቀደው አዲስ መንግሥት ውስጥ የታዳጊውን ደራሲ ስም መጠቀሱ ስለተደረሰበት ከዙፋኑ አካባቢ ደገኛ ስም አላተረፈለትም። የመንግሥቱ ለማ ተራማጅ አስተያየትና እንደሰላ ቢላ የሚቆርጥ አንደበትም ለደሞዝና ደረጃ እድገት አላመቸለትም። በዚህም ሳቢያ የመንፈስ ሁከት ደርሶበት ነበር።

በመሃሉ ወደ አውሮጳና ወደአሜሪካ የጉብኝት እድል ያገኛል። የአትላንቲክ ውቅያኖስን የዚያን ዘመን/ረጅም የበረራ ጊዜ ለማሳለፊያ ሲል የቼኮቭን አጫጭር ልቦለዶች የያዘ መጽሐፍ ይገዛና ይይዛል። በአይሮፕላን ውስጥ እነዚህን የፈጠራ ሥራዎች ሲያነብ በመንግሥቱ ልብ አዲስ ተስፋ ይሠርዛል። የሕይወቱንም ዓላማ ይከስትለታል። ቼኮቭ ሌላም ነገር ባይሠራ ኖሮ በነዚያ ልቦለዶች ብቻ ለህይወቱ ትርጉምና ለመኖሩ አላችታ እንዳስገኘ ይገነዘብና መንግሥቱ የሱን ፈላግ ለመከተል ይቆርጣል። ወደ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ሲመለስ ዝነኛ ኮሚዲውን "ያላቻ ጋብቻ"ን ይጽፋል።

ለአንድ ሀገር የስነፅሁፍ እድገት ዋነኛ መሠረት ቅርሱ መሆኑን በመገንዘብ ቀደም ሲል በተማሪነቱ ጊዜ ያሰባሰባቸውን ተረቶች በግጥም መልክ አቀናብሮ "የአባቶች ጨዋታ" በሚል ርዕስ ያሳትማቸዋል። ቀጥሎም የአባቱን የአለቃ ለማን የረጅም እድሜ ገጠመኝ ከአንደበታቸው በቴፕ ላይ በመቅረጽና ጓላም በማጠናቀር "መጽሐፈ ትዝታ"ን ያሳትማል።

ይህን የቅርስ ማሰባሰብ ሥራውን ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ለጥቆ የአማርኛ አካዳሚ ዋና ፀሐፊ በሆነበት ጊዜም በመቀጠል የግዕዝ ቅኔያትን የመፃሕፍት አንድምታ ትርጉሞች በቴፕ ላይ አስቀርጿል። እነዚህ ተግባራት ሊጠፉ የሚችሉ ታላላቅ ቅርሶችን ለአሁኑና ለመጪው ትውልድ ያተረፉ በመሆኑ ከፈጠራ ሥራዎቹ ጎን ለጎን ከፍተኛ ክብርና ግምት የሚሰጣቸው ክንዋኔዎች ናቸው።